

16 березня 2007 р. пішла з життя кандидат філологічних наук Інна Петрівна Чепіга — глибокий і різноплановий дослідник і видавець староукраїнських писемних пам'яток. Широкому колу мовознавців – україністів і славістів – вона відома насамперед як дослідниця староукраїнських текстів, хоч їй належать праці з інших ділянок мовознавства та з літературознавства, які, попри незаперечну цінність, творять друге коло її наукового доробку.

Народилася І. П. Чепіга в с. Леніно Поліського р-ну Київської обл. у сім'ї вчителів. Глибокий слід у долі І. П. Чепіги лишили втрата батька, який 1943 р. загинув на фронті, поневір'яння родини у воєнні й повоєнні роки; лише висока самопожертва матері, яка зробила все, щоб дати дітям належну освіту, врятувала майбутню дослідницю. Переяслав-Хмельницьке педучилище (1947–1951) та Київський університет ім. Т. Г. Шевченка (1951–1956) заклали в ній міцні гуманітарні знання, сформувавши засади наукового творчого пошуку, що згодом закономірно привело її до аспірантури в рідному університеті, де в 1960–63 роках спеціалізувалася з давньої української літератури у проф. Ф. Я. Шолома, вивчала творчість І. Галятовського. Від 1964 р. і до кінця життя І. П. Чепіга була пов'язана з Академією наук України: спершу працювала в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні, а з 1991 р. — в Інституті української мови.

Захоплення українською старовиною, історичним минулим українського народу не завжди було безпечним та особливо бажаним, але для І. П. Чепіги проблеми історії української культури, мови мали особливу притягальну силу. Тому закономірно, що в роки роботи в Інституті мовознавства вона продовжила студії над творами відомого письменника, релігійного і культурного діяча XVII ст. І. Галятовського, які розпочала в університеті під час роботи над дисертацією. Важливим етапом у творчому становленні дослідниці стала підготовка до видання староукраїнських пам'яток «Вірші. Приповісті посполиті» Климентія Зіновієва (разом з В. П. Колосовою, 1971) та «Ключ розуміння» Іоанікія Галятовського (1985); дослідженню останньої пам'ятки з погляду літературознавчого і мовознавчого вона присвятила багато років. Ці видання поповнили серію пам'яток української мови, що особливо важливе з огляду на необхідність розширення як емпіричної бази історико-лінгвістичних студій, так і кола фахівців з історії мови. Загалом серія «Пам'ятки української мови» належить до незаперечних здобутків української лінгвістики; можна лише пошкодувати, що сьогодні надто звузилося коло належно підготовлених дослідників і видавців давніх українських пам'яток, що відчутно позначається на розвитку українського історичного мовознавства. Щоденною практичною роботою, зокрема численними консультаціями, І. П. Чепіга намагалася передати зацікавленим складний фах опрацювання рукописних пам'яток і стародруків; дослідницю бентежив стан цієї галузі мовознавства, її відчутна редукція. Крім самих опублікованих текстів цінними у виданнях пам'яток є розлогі супровідні коментарі й дослідження, які становлять самодостатній опис мови цих пам'яток у контексті часу. Чимало спеціальних проблем, пов'язаних з давніми текстами, їхніми мовними особливостями та підготовкою до видання, І. П. Чепіга розглянула у низці статей, які вражають ретельністю аналізу, вдалим залученням слов'янського контексту для пояснень окремих явищ, вичерпним використанням відповідних вітчизняних і зарубіжних джерел, часто доволі рідкісних. Згодом вона розширила коло пам'яток, які готувала до видання; зокрема, у 1993 р. опублікувала невеликий медичний трактат XVII ст.

Упродовж тривалого часу І. П. Чепіга працювала над важливою для історії української мови і культури пам'яткою «Пересопницьке Євангеліє» (1556–1561) – першим перекладом на українську мову канонічного євангельського тексту. Дослідниця підготувала до видання текст пам'ятки, уклала покажчик словоформ, дослідила мову та відтворила історію її відкриття й вивчення. Хоча ця робота була завершена в 70-х роках XX ст., проте лише 2001 р. працю було опубліковано, але без передбачуваного раніше факсимільного відтворення. У виданні 2001 р. вміщено транслітерований дослідницею текст пам'ятки, його ґрунтовний науковий аналіз (історія вивчення, особливості мови,

відношення до інших пам'яток цього жанру, бібліографія досліджень) та, що особливо цінно, укладений нею вичерпний покажчик слів і форм з їхньою текстовою паспортизацією; за науковим значенням та обсягом (290 с.) «Словопоказчик» становить самодостатнє джерело мовної інформації, яке могло бути опубліковане й окремим виданням. Писемних пам'яток у такому форматі представлення, коли в одному виданні об'єднано текст пам'ятки, його наукове дослідження (з різноманітними додатковими блоками інформації) і докладний реєстр кожної словоформи, сьогодні у славістиці небагато. І. П. Чепіга глибоко знала текст пам'ятки, поетапно вивчала його різні сторони (графічним та орфографічним, фонетичним, граматичним і лексичним особливостям присвятила низку статей), осмислювала виявлені мовні риси у контексті еволюції структури та суспільних функцій української мови. Це дозволяло їй робити точні висновки, висловлювати тонкі спостереження над впливами різних факторів – мовних, культурних, суспільних – на українську мову відповідних етапів її розвитку. Виразною особливістю наукової творчості І. П. Чепіги було докладне опрацювання мовних фактів, виводу із різноманітних джерел, насамперед писемних пам'яток: мовні одиниці, факти, явища для неї мали і самодостатню цінність, і слугували живильним середовищем і базою для теоретичних узагальнень. У своїх дослідженнях вона підкреслювала, що під впливом реформаційних ідей різних напрямів з XVI ст. на українських землях формується й поширюється на всі жанри писемності, зокрема й на конфесійні твори, так звана проста, або книжна, українська мова, близька до народнорозмовної.

Аналіз мови пам'яток XVI–XVII ст. загострив увагу І. П. Чепіги до міжмовних контактів як фактора розвитку української мови на відповідному часовому зрізі; прямі та опосередковані впливи інших мов дослідниця розглядала критично, підкреслюючи як позитивні, так і негативні наслідки цього процесу.

Знання різножанрових пам'яток дозволило І. П. Чепізі долучитися до створення фундаментальної праці — чотиритомної «Історії української мови». У книзі, присвяченій лексиці і фразеології, вона підготувала докладні описи розвитку лексики на позначення понять, пов'язаних із виробничою діяльністю двох часових зрізів — XIV–XV та XVI–XVIII ст.; водночас історичний розвиток окремих груп лексики став предметом вивчення в кількох статтях. Важливою для розуміння складної мовної ситуації в Україні в XVI–XVII ст. є праця І. П. Чепіги, в якій проаналізовано оцінки староукраїнськими книжниками сучасної їм української та інших мов, якими вони послуговувалися, зібрано всі назви на позначення цих ідіомів (1989).

В останні роки І. П. Чепіга працювала над підготовкою до друку «Актив Полтавського полкового суду другої половини XVII століття» – цінної пам'ятки, публікація якої покликана розширити інформацію про особливості розвитку староукраїнського ділового мовлення цього складного періоду в історії народу та його мови. Залишився в рукописі і збірник матеріалів «Українські та зарубіжні діячі про українську мову» (20 арк.), який, за її задумом, має відтворити розмаїття оцінок української мови за різних історичних та соціально-культурних умов, і великі за обсягами розділи до «Історії української літературної мови» (20 арк.) та «Хрестоматії з історії української мови (XVI–XVII ст.)».

Незважаючи на надзвичайну завантаженість науковими проектами, дослідниця віддавала багато часу працям інших авторів чи наукових колективів: вона перечитувала різноманітні рукописи як видавничий рецензент чи відповідальний редактор, або як опонент чи учасник обговорення дисертацій; вона щедро передавала іншим свої знання і досвід, була готова у різний спосіб допомагати іншим, особливо молодим науковцям, нерідко ставала опорою для численних дисертантів із університетів різних куточків України. Інформаційно цінними є статті І. П. Чепіги в енциклопедіях, у різноманітних популярних виданнях.

Відданість науці, поєднання культури, природної м'якості вдачі з високими стандартами вимогливого і глибокого дослідника стали визначальними константами у житті Інни Петрівни Чепіги, впізнаваними рисами її портрету, що залишився з нами.